

OTSIDES ALTERNATIIVE: ÕIGLASE RAHU TEORIA JA SELLE TEOLOOGILISED LÄHTEKOHAD

AGO LILLEORG

Sissejuhatus

Konfliktid on inimkonda saatnud juba algusaegadest peale. Üldistavalt võib öelda, et konfliktid tekivad ühest küljest ruumi ja ressursside põhimõttelise piiratuse ning teisest küljest erinevate ühiskondlike ja kultuuriliste kontseptsioonide tõttu. Kogu maailma konfliktivaba seisund on seetõttu peaaegu kujuteldamatu. Kuna konfliktidega kaasneb väga sageli ka sõjaline vägivald, näib sõda olevat vältimatu erinevate gruppide ja rahvaste kooselus ning võitluses võimu, tootmispotentsiaali või ka ideoloogiate pärast. Seetõttu kerkib paratamatult küsimus: mis on rahu? Kas rahu on üksnes teatud vaheseisund konfliktide ja sõdade pikas reas, ajutine “sõja puudumine”, mida tänapäeval tuntakse “negatiivse rahu” kontseptsioonina? Kas sõda on ebaõiglaste majanduslike, sotsiaalsete või muude mõjude tagajärg, nii et need, kes ülekohtu all kannatavad, näevad sõjalise vägivalda kasutamises ainsat võimalust parandada oma olukorda või eluvõimalusi? Kas rahu on seega kaitstud harmoonilise kooselu olukord, milles valitseb sotsiaalne õiglus, enesemääramisvabadus ja poliitiline osalus? Seda tõlgendust tuntakse tänapäeval “positiivse rahu” kontseptsioonina.¹ Mõiste “rahu” on üks inimkonna keskseid mõisteid,

---

¹ Nimetatud tõlgendusmodelite kohta vt **D. A. Wells**. *An Encyclopedia of War and Ethics*. Westport: Greenwood Press, 1996. Lk 386 [Edaspidi *Wells 1996*]; samuti artikkel “Frieden” — **O. Buchbender et al.** *Wörterbuch zur Sicherheitspolitik*. 2.

inimlike emotsioonide ja inimmõtlemise üks võtmesõnu. Paraku pole seda mõistet täpselt võimalik defineerida, kas või näiteks selles mõttes, kas rahu tähendab sõja püsivat või ajutist puudumist. Kuna juba antiikmaailmas on sõda peetud üldiselt normaalseks seisundiks, on aastatuhandete jooksul püütud rohkem tegeleda (sageli väga pragmaatilistel põhjustel) sõja ning sellega seotud vägivalda filosoofilis-teoloogilise ja juriidilis-poliitilise legitimeerimisega. Nii on ka mõistetav, miks tänaseni kasutatakse valdavalt mõisteid “sõjaeetika”, “sõjaõigus”, “õiglase sõja teooria” jms. Samas kohtab erialases diskursuses ja kirjanduses üha rohkem ka mõisteid nagu “rahueetika”, “humanitaarõigus” või koguni “õiglase rahu teooria”.

Enne alternatiivse, õiglase rahu teooria taotluste ja teoloogiliste lähtekohtade tutvustamist iseloomustan lühidalt traditsioonilisi sõjaeetika teooriaid, nende lähtekohti ja peamisi rõhuasetusi, vaadeldes põgusalt ka nende sarnasusi ja erinevusi.

Patsifism *versus* õiglase sõda

Sõjaeetikas on aegade jooksul domineerinud kaks teooriat: patsifistlik teooria ja õiglase sõja teooria. Nii kristlikus eetikas kui ka laiemalt on suhtumises sõjasse ja sõjapidamisse lähtunud paljude sajandite vältel peamiselt just neist kahest teooriast. Nii teoloogid kui kirikujuhid, poliitikud kui sõjamehed on sõjast ja rahust rääkides jäänud ikka kas patsifistliku või õiglase sõja teooria raamesse.

Kõigepealt annan lühiülevaate patsifistliku teooria ja maailmavaate esindajate tõekspidamistest, kelle soovi kohaselt peaks inimeste- ja riikidevaheliste suhete ja konfliktide lahendamine juhinduma rahu taotlemisest ja vägivallatusest, mitte aga õiguse taotlemisest vägivalda või koguni sõja abil.

Aufl., Herford: E. S. Mittler & Sohn, 1986. Lk 31. 20. sajandi seitsmekümnendate aastatel alanud diskussiooni kohta rahu erinevate kontseptsioonide teemal võib lugeda ka: **T. Bakkevig**. Gerechter Friede — Gerechter Krieg. — G. Planer-Friedrich (Hg.). Frieden und Gerechtigkeit. Auf dem Weg zu einer ökumenischen Friedensethik. München: Chr. Kaiser Verlag, 1989. Lk 32.

Patsifismi mõistest ja peamistest taotlustest

Mõiste “patsifism” (ld *pacificus*) on tuletatud ladinakeelsetest sõnadest *pax (paxis)*, mis tähendab “rahu”, algselt ka “kokkulepet, lepingut”, ja *facere*, mis tähendab “tegema”.² Nii võiks patsifismi otsetõlkes nimetada ka “rahu tegemiseks” või “rahu loomiseks”,³ mis vihjab ühtlasi sellele, et patsifism ei tavatse olla sugugi pelgalt passiivne hoiak, nagu seda võib kujukalt näha näiteks patsifistide sõjavastastes aktsioonides.

Sõda on patsifistliku teooria esindajate kohaselt *per se* väär, seetõttu on sõjapidamine väärtetu. Sellisena võib patsifismi esindajate seisukohti põhjendada ka vastupidi. Kuna vägivald on lubamatu, siis on igasugune sõjapidamine ja sellest tulenevalt ka sõda ise patsifisti jaoks välistatud. Seejuures on sõja ja sõjapidamise vastasuse põhjendamiseks võimalik tuua nii filosoofilisi kui ka kristlik-teoloogilisi põhjendusi.

Niisiis seisneb patsifismi kui ühe sõjaeetika teooria tuum sõja ja sõjapidamise vastasuses. Selle üldnimetuse raames võib siiski kohata koolkondi, kelle taotlused ja eesmärkide saavutamise meetodid on erinevad. Üks levinumaid eristusi on vahetegemine absoluutse ja tingimusliku patsifismi vahel.

Patsifistliku teooria radikaalse suuna, *absoluutse patsifismi* kohaselt on rahu niisugune väärtus, mille eest tuleb maksta ükskõik kui kõrget hinda.⁴ Patsifismi absoluutne käsitlus sisaldab peamisena tõdemust, et sõda selle erinevates vormides on “alati, igal pool ja kõigi jaoks”⁵ õigustamatu. Sellekohaselt peaks absoluutse patsifismi esindajate arvates riikidevaheline suhtlemine olema vägivaldatu ning tekkivad konfliktid tuleks lahendada vägivalda kasutamata.⁶

² D. A. Wells. An Encyclopedia of War and Ethics. Westport: Greenwood Press, 1996. Lk 375. [Edaspidi *Wells 1996*.]

³ D. L. Cady. Humanitarian Intervention, Just War vs. Pacifism. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, 1996. Lk 41.

⁴ L. Boettner. The Christian Attitude Toward War. Phillipsburg: Presbyterian and Reformed Publishing Company, 1985. Lk 2.

⁵ Wells 1996. Lk 375.

⁶ A. Moseley. Pacifism. The Internet Encyclopedia of Philosophy, <http://www.utm.edu/research/iep/p/pacifism.htm>, 20.02.2003.

Absoluutse patsifismi esindajad, kes oma seisukohti filosoofiliselt põhjendavad, väidavad, et taoliste vägivallatute suhete taotlemist võib eristada kolmel tasandil: sõja absoluutne keelustamine, tapmise absoluutne keelustamine ja vägivalla absoluutne keelustamine. Nende põlgus sõja vastu tuleneb just nende põlgusest vägivalla ja tapmise vastu. Sõjavastasuse esindajad, kes taotleavad vägivallatut elulaadi, on absoluutsed patsifistid.

Samuti ollakse seisukohal, et sõjast tingitud kuri ületab mis tahes võimaliku hüve, mida sõda võiks endaga kaasa tuua. Näiteks väidavad normiutilitaristid, et kui mingite tegevustega kaasnevad kahjulikud tagajärjed, tuleks eetilisel kaalutlusel niisugused tegevused täielikult keelustada. See argument võib tähendada, et sõda tuleb absoluutselt keelustada.⁷ Põhjendades sõjavastasust filosoofiliselt, jõutakse tõdemuseni, et sõja keelustamiseks peaks piisama sellise normi kehtestamisest, mis peaks mõista andma, et sõda on kõigile kahjulik.

Kristlikud patsifistid toetuvad pühakirja dekalooigile (kümme käsku), milles öeldud “Sa ei tohi tappa!” (2. Moosese 20,13) mõistavad nad sõjas osalemise keeluna.⁸ Nende arvates peaks sõja keelustamiseks piisama piibli normide, näiteks tapmiskeelu kehtestamisest. Sellisel absoluutsena põhjendasid oma sõjavastasust näiteks varased kirikusad, aga ka

---

⁷ Sõja keelustamise mõte ei ole iseenesest uudne. Esimeses maailmasõjas läbielatud koleduste tõttu hakati 1919. aastal asutatud Rahvasteliidu eestvedamisel intensiivselt tegelema sõjapidamise piiramisega. Iseloomulikku väljendust leidis see initsiatiiv Briand-Kelloggi paktis (27.08.1928). See mitmepoolne rahvusvaheline leping püüdis sõdasid keelustada. Pakti ratifitseerinud 65 riiki kuulutasid, et nad mõistavad hukka sõja kui tüliküsimuste lahendamise vahendi ning loobuvad vastastikustes suhetes sõjast kui rahvusliku poliitika vahendist (1. artikkel). Veel otsustasid paktiga ühinenud riigid, et kõigi riikide vahel tekkida võivate konfliktide või tüliküsimuste — olgu nad mis tahes laadi või mis tahes päritolu — lahendamist ja otsustamist ei tohi taotleda muidu kui rahulike vahenditega (2. artikkel). Ent nimetatud pakt ei suutnud ära hoida igasugust sõjategevust, näiteks kaitsesõda või sanktsioonisõda. Veidi rohkem kui kümne aasta pärast algas Teine maailmasõda.

⁸ Näiteks Johannes Ude järgi on dekalooigis väljendatud keeld absoluutne. Johannes Ude (+1965) oli saksa katoliiklik teoloog ja loodusteadlane, absoluutne sõjavastane ja aktiivne rahuaktivist, keda nimetati korduvalt Nobeli rahupreemia kandidaadiks.

reformatsiooniajal “radikaalse” tiivana esile kerkinud ristijateliikumise mõned grupid, näiteks mennoniidid ja hutterlased. Tuntud sõjateetika professor John Howard Yoder nimetab niisugust sõjavastasust “protesti patsifismiks”.⁹

Nii filosoofilistest kui ka kristlikest põhjendustest tulenev absoluutne patsifism on deontoloogiline. Seega väidavad selle teooria pooldajad, et rahu on kohustus, mida tuleb tingimata täita, ja sõda või igasugune vägivald laiemalt ei ole aktsepteeritav ja tuleks absoluutselt keelustada. Igasugune tingimuslik tõlgendamine on välistatud. Niisugune absoluutne vägivalla- ja sõjavastasus aga jätab sisuliselt vastamata küsimusele, kuidas kaitsta end ja teisi agressiooni eest.

Ent patsifistide seas leidub ka neid, kes usuvad, et sõjalise jõu kasutamine äärmusolukorras võib teatud tingimustel osutada siiski õigustatuks. Sellist mõttesuunda nimetatakse *tingimuslikuks patsifismiks*. Sõjalise jõu kasutamine võib tingimuslike patsifistide arvates olla vajalik konfliktides, mille käigus on vaja rahu kehtestada või taastada.¹⁰ Nende jaoks võib rahu ja vägivallatuse säilitamise nõue sattuda konflikti nõudega päästa või kaitsta elusid agressiooni eest juhul, kui see peaks olema vajalik. Tingimusliku patsifismi esindajate hulka kuuluvad näiteks tuumapatsifistid,¹¹ kes peavad lubatuks tavalist sõda, kuid mitte tuuma-sõda.

---

⁹ Näiteks Ameerika Ühendriikides on “protesti patsifismi” esindajad teinud kõik nendest oleneva, et nende maksude näol riigile minev raha ei läheks Pentagonile. Sellega väljendavad nad oma vastumeelsust sõja suhtes. Samas on teised absoluutse patsifismi esindajad vältinud “keisrile maksu maksmist” (vt Matteuse 22,21). Sel moel kasutavad absoluutse patsifismi esindajad võimalust avaldada meelt rahumeelavaldustel ja sõjavastastel protestiaktioonidel. Seda põhjusel, et absoluutsed patsifistid keelduvad alati sõja õigustamisest. J. H. Yoder on absoluutse patsifismi (sõjavastasuse) raames esile toonud veel teisigi eristuvaid koolkondi, näiteks messiaanliku ühiskonna patsifismi ja eshatoloogilist patsifismi, mida siinkohal lähemalt ei avata.

¹⁰ Vt **R. L. Holmes**. *On War and Morality*. Princeton: Princeton University Press, 1989. Lk 19–49.

¹¹ **Wells** 1996. Lk 377. Vt ka sellekohaseid arutlusi: **A. J. Coates**. *The Ethics of War*. Manchester: Manchester University Press, 1997. Lk 80–81 [Edaspidi *Coates 1997*]; **D. P. Lackey**. *The Ethics of War and Peace*. Englewood Cliffs: Prentice Hall, 1989.

Tingimusliku patsifismi esindajad möönavad, et sõjavastasust ei saa käsitleda lahus teistest konfliktid põhjustavatest teguritest. Seetõttu võib rahu säilitamise taotlus sellises olukorras, mida Michael Walzer nimetab *supreme emergency* (ülim hädaolukord),¹² osutada konfliktid lahendamise seisukohast ebapiisavaks. Vägivallaga ähvardamine ja valmisolek vägivalla kasutamiseks teatud tingimustel võib sellisel juhul olla konfliktid ohjamise äärmuslikuks, kuid teatud juhtudel ainsaks vahendiks. Selline mõtteviis on juba otsustav samm “õiglase sõja teooria” suunas.

Tingimusliku patsifismi esindajad selgitavad oma (tingimuslikku) sõjavastasust teleoloogilise eetikateooria kohaselt, mistõttu patsifismi rõhutatakse selle positiivsete tagajärgede, mitte olemusliku õigsuse pärast. Rahu tingimuslik taotlemine võimaldab äärmusolukorras kasutada ka sõjalist vägivallat.

Niisiis võib kokkuvõtvalt öelda, et nii absoluutse kui ka tingimusliku patsifismi esindajad on üksmeel selles, et rahu soodustab riikide ja nende vaheliste suhete arengut. Teatud erinevusi võib leida aga taotlustes ja nende filosoofilises põhjendamises: deontoloogilist teooriat esindav absoluutne patsifism taotleb eelkõige vägivallatust, teleoloogilist teooriat esindav tingimuslik patsifism eelkõige rahu.

Õiglase sõja teooria ja selle peamised taotlused

Sõjaeetikas on patsifistliku teooria alternatiiviks eelkõige õiglase sõja teooria. Mõiste “õiglane sõda” (ld *iustum bellum*, ingl *just war*, sks *gerechter Krieg*) on üldtuntud ja laialt kasutuses, kuid nii selle teooria pooldajad kui ka oponendid peavad vajalikuks seda täpsustada, sest mõiste ei väljenda piisavalt täpselt kõnealuse teooria seesmist loogikat. Nii näib mõistest “õiglane sõda” tulenevat kujutlus, et sõda ja

---

Lk 98–138. — Tuumapatsifistide arvates on tuumarelvad muutnud sõja seniolematuks. Tuumarelvadel on sedavõrd suur purustusjõud ja nii kohutavad tagajärjed, et tuumapatsifistide jaoks on tuumarelvade kasutamine täiesti mõeldamatu.

¹² **M. Walzer.** *Just and Unjust Wars: A Moral Argument with Historical Illustrations.* New York: Basic Books, 1977. Lk 251–255.

sõjapidamine on iseenesest õige.¹³ Õiglase sõja teooria pooldajate arvates ei ole sõda õige eesmärgina, kuid võib olla õigustatud konfliktide lahendamise vahendina. Niisiis oleks täpsem rääkida “õigustatud sõja” või koguni “õige sõja” teooriast, sest teooria eesmärk on õigustada just sõda ja sõjapidamist. Ent siinse artikli eesmärk ei ole võtta kasutusele uusi termineid, seda enam, et juba vähemalt pooleteise aastatuhande vältel on kasutatud selle teooria tähistamiseks mõistet “õiglane sõda”.

Kui eespool selgus, et patsifistid pooldavad konfliktide vägivallatut ja rahumeelset lahendamist, siis need, kes toetavad õiglase sõja teooriat, õigustavad vägivalla kasutamist õiguste kaitseks ja korra tagamiseks ühiskonnas. Õiglase sõja teooria esindajate peamine eesmärk ei saa niisiis olla rahu (sõja puudumine), vaid nende peamine taotlus on olnud kehtestada õigus ja tagada kord vägivalla piiratud kasutamise kaudu.

Selle Lääne kultuuriruumis domineeriva¹⁴ sõjaeetika teooria väljatöötamisega on sajandite vältel tegelenud nii teoloogid, filosoofid, poliitikud kui ka sõjaväelased, kes on otseselt või kaudselt sõja ja sõjapidamisega kokku puutunud. Oma mõtteid ja käitumist, näiteks osalemist sõjas, on õigustatud nii teoreetiliselt (õiglase sõja teooria) kui ka ajaloost lähtudes (õiglase sõja traditsioon), vaidlustades samal ajal vastase sõjapidamise õigust.¹⁵ Olulisim õiglase sõja teooria puhul on see, et

---

¹³ Mõisted “õiglane” ja “ebaõiglane” näivad ka sellele viitavat, et kõne all on sõdivate poolte sõja ja sõjapidamise eetilisus. Võiks ju loogiliselt järeldada, et kui ühe osapoole jaoks on sõda õiglane, siis järelikult teise osapoole jaoks on sama sõda ebaõiglane. See oleks põhjendamatult lihtsustatud tõlgendus, sest on igati võimalik, et mõlemad pooled sõdivad “ebaõiglast” sõda. Douglas Lackey juhib tabavalt tähelepanu taolise “loogika” puudulikkusele, öeldes, et kui sinu vaenlane on kuri, ei tähenda see veel seda, et sina ise oled hea. **D. P. Lackey.** *The Ethics of War and Peace.* Englewood Cliffs: Prentice Hall, 1989. Lk 27.

¹⁴ Patsifism on alati olnud vähemuse arusaam, sest enamik inimesi usub alati, et absoluutne vägivallatus selles vägivaldses maailmas on vaid üks mõttekonstruktsioon, et õigusi ja korda saab kaitsta üksnes vägivallavahendite abil ning vähemalt mõned sõjad on moraalselt õigustatud. Nii on enamik ameeriklastest näiteks veendunud, et Ameerika Ühendriikide moraalne kohustus oli vabastada Kuveit 1991. aasta Lahesõjas Iraagi okupatsiooni käest. **J. H. Yoder.** *When War is Unjust: Being Honest in Just-War Thinking.* New York: Orbis Books Maryknoll, 1996. Lk XIII.

¹⁵ **Wells** 1996. Lk 255.

püütakse võimalikult täpselt sõnastada sõja ja sõjapidamise kriteeriumid, vastates kesksetele küsimustele “miks?” ja “kuidas?”

Õiglase sõja teooria kriteeriumite abil püütakse niisiis määratleda, kas sõja alustamine on õigustatud. Kui see küsimus saab jaatava vastuse, on võimalik määratleda, kuidas ja milliste vahenditega tuleks sõda pidada. Seega koosneb õiglase sõja teooria kahest komponendist, millel on omakorda kindlad kriteeriumid. Nii tegeldakse õiglase sõja teoorias selle õigustamisega, miks (*ius ad bellum*) ja kuidas (*ius in bello*) sõditakse. *Ius ad bellum* komponendi järgi saab selgitada, millal on õigustatud sõtta minna ja millal mitte. Selle hindamiseks on kehtestatud kriteeriumid, mis peavad kõik olema täidetud, et üht sõda õigustatuks pidada. Kui jõutakse selgusele sõja “õigustatuses”, siis tuleb omakorda teiste kriteeriumite abil välja selgitada, kuidas seda sõda pidada ehk millised sõdimisprintsipiidid on õigustatud. Õiglase sõja teoorias sõnastatud kriteeriumid võimaldavad ka pärast sõja lõppemist anda hinnanguid sõja õigustatuse ja sõjapidamise käigus rakendatud sõjapidamisviiside kohta.

Piiridest ja probleemidest sõjaeetika teooriate rakendamisel

Tänapäevasest rahvusvahelisest situatsioonist järeldub, et rahvusvaheline õigus ei võimalda piisaval määral konfliktidega toime tulla, sest osapooled ei üritagi rahvusvahelistest konventsioonidest kinni pidada.¹⁶

---

¹⁶ Michael Ignatieff juhib tähelepanu sellele, et tänapäeval, s.t 1990. aastate lõpus, vastavad umbes viiekümnest sõjalisest konfliktist riikidevahelise sõjapidamise klassikalisele mudelile vaid üksikud. Maailma eri paikades esineb relvastatud vastuhakke armees, sisside sõjakäike ebapopulaarse riigikorra vastu ja etniliste vähemuste ülestõuse valitseva enamuskorra vastu ning anarhiat lagunevates riikides. Nendes konfliktides satuvad tulejoonele enamasti just tsiviilisikud. Näiteks Alžeerias, Kolumbias ja Sri Lankal võtab omakaitse tsiviilisikuid sama tihti sihikule kui ükskõik milliseid sõja seaduslikke sihtmärke. Angoolas ja Mosambiigis olid võitlevate poolte “võsaarmee” nii tasavägised, et sõda lõppes alles siis, kui võitlevad ühiskonnad olid hävitatud. Samasugune kurnamissõda leiab praegu aset Lõuna-Sudaanis. Afganistanis ja Tšetšeenias on sõjad, mis algasid ehtsate rahvuslike ülestõusudena võõrriigi

Toome lihtsa näite: kui riigi A juht kasutab oma rahva kallal vägivalda, näiteks kiusab taga teisitimõtlejaid, riigis elavaid vähemusrhuvusi või viib läbi repressioone, siis vastavalt rahvusvahelisele õigusele ei tohi riik B sekkuda riigi A siseasjadesse. Kui aga riigi A diktaator ründab sõltumatut riiki B, siis vastavalt rahvusvahelisele sõjaõigusele on lubatud riigil C sekkuda konflikti lahendamisse sõjalisel teel, et tagada riigi B sõltumatus.¹⁷

Selle probleemi tõsidust näitas 1999. aastal endise Jugoslaavia aladel Kosovos puhkenud konflikt, kus Briti peaminister Tony Blair tegi USAs toimunud NATO tippkohtumisel ettepaneku võtta vastu uus rahvusvaheline seadus, mis õigustaks rahvusvahelist sekkumist sõltumatute riikide siseasjadesse, kui riikides toimuvad taolised brutaalsused ja inimsusevastased kuriteod nagu Kosovos. Seda täiendust rahvusvahelisse õigusse aga ei ole tänaseni tehtud ning maailma ees rullus 2003. aasta kevadel

---

okupatsiooni vastu, muutunud relvastatud üksuste kõlvatuks võitluseks territooriumi, ainelistel vahenditel, uimastite ja relvade pärast, kujuures enamasti ei erine need üksused mitte millegi poolest tavalistest kuritegelikest jõukudest. Suurriikidele lähevad need sõjad vähe korda — kui kaalul ei ole piirkondlikke ega turvalisust puudutavaid huvisid — ning seepärast võidakse neil lasta lõpmatuseni jätkuda. Laostuvates Kesk- ja Ida-Aafrika riikides (Zaire, Ruanda, Burundi), Ladina-Ameerika riikides, mida lõhestavad narkosõjad ja geriljade ülestõusud (Kolumbia, Peruu), uue islami ja vana Nõukogude impeeriumi piirialadel (Usbekistan, Tadžikistan, Turkmeenia, Aserbaidžaan) — kõikjal on “taltsutamatu sõda” saanud igapäevaelu koostisosaks. **M. Ignatieff**. Sõdalase au. Tallinn: Varrak, 2001. Lk 120. [Edaspidi *Ignatieff 2001*.]

¹⁷ Näiteks Kuveidi annekteerimine Iraagi poolt 1990. aastal, mille tulemusena alliansiväed vabastasid Kuveidi 1991. aastal. Lahesõjas võideldes püüdsid ameerikalased järgida rahvusvaheliste konventsioonide seatud piiranguid. Sõjaline operatsioon “Kõrbetorm” olevat väidetavalt olnud koguni kõige seaduslikum sõda, mida Ameerika Ühendriigid eales on pidanud. Rahvusvahelise õiguse spetsialistid nõustasid armeed sõjalisi sihtmärke puudutavates otsustes, et avalikkusele tunduks sõda olevat “puhas” ja õiglane. Rahvusvahelisel Punase Risti Komiteel oli küll mõnede otsuste suhtes kahtlusi, kuid pärast sõda toimiti täpselt Genfi konventsioonide kohaselt. Sõjavangid paigutati Saudi Araabias vastavatesse laagritesse, kus neid külastasid Punase Risti esindajad, kelle järelevalve all nad vabastati, nagu kokkulepped ette näevad. Võib öelda, et Lahesõda on üks väheseid hiljutisi sõjategevuse näiteid, kus osapooled tõepoolest Genfi konventsioonidest kinni pidasid. **Ignatieff 2001**. Lk 119.

lahti konflikt Iraagis, kus ÜROle osutus ületamatuks probleemiks anda Ameerika Ühendriikidele sõjategevuse alustamiseks mandaati. ÜRO sai oma otsustes juhinduda üksnes omaenese põhikirjast, ÜRO hartast,¹⁸ mis seab sõjaliste meetmete kasutamisele väga ranged piirid. Nii on koos Iraagi sõjaga taas täie tõsidusega esile kerkinud küsimused, mis puudutavad sõjalise vägivalda rakendamise õigustatust ja õiguslikku käitumists. Tahes-tahtmata tuleb nende küsimustega tegeledes keskenduda sõjaeetika teooriatele. Samas on ilmnenud, et traditsioonilised teooriad kätkevad endas mitmeid tõsisid probleeme ega suuda olukorda tänases maailmas enam adekvaatselt peegeldada.

Kahtlemata on kõige enam tähelepanu all õiglase sõja teooria, sest tänapäeval kehtivad õigusaktid sõja ja sõjapidamise kohta on valdavalt välja kujunenud just õiglase sõja teooria paradigmas, mille tekkele on otsustavaid impulsse andnud vana- ja keskaja kristlikud filosoofid ja teoloogid. Ka patsifistlik teooria on tihedalt seotud kristlike peegeldustega vägivalda ja rahu teemadel. See ajendabki rahvusvahelisse huviorbiiti tõusnud sõjaeetikat taas kristlikust perspektiivist uurima. Kristliku eetika lähteks on *agape*, mis hõlmab armastuse kolme tasandit: Jumala armastust inimese vastu, inimese armastust Jumala vastu ja inimese armastust oma kaasinimese ehk ligimese vastu. Kui uurida sõjaeetikat kristlikust perspektiivist, siis tuleks uurida, kuidas rakendada *agape*'t sõja ja sõjapidamise puhul.¹⁹

Tänapäeval tõstatunud probleemide juures on oluline välja tuua, et esiteks põhineb õiglase sõja teooria käsitus loomuõigusel,²⁰ mis on

---

¹⁸ Rahvusvaheline õigus rajanebki ÜRO hartal (põhikirjal), mis on tähtsaim rahvusvaheline leping. Harta fikseerib kesksed riikidevaheliste suhete põhimõtted, selle olulisemaks reguleerimisvaldkonnaks on sõja alustamise küsimused. ÜRO harta lubab riikidel relvajõudu kasutada üksnes enesekaitseks. Muudel puhkudel tohib sõda pidada ainult ÜRO Julgeolekunõukogu loal.

¹⁹ **P. Ramsey.** War and the Christian Conscience: How shall modern war be conducted justly? Durham: Duke University Press, 1961. Lk 3.

²⁰ Loomuõigus (ka loodusõigus) on püüdlus ühendada moraalset ja juriidilist korda kosmose või inimeste loomusega. Õigus seisab inimlike seaduseandjate toimingutest kõrgemal ja omaette, moodustades objektiivse printsibiikumumi, mille tõesus on "loomulikule valgusele" ehk mõistusele nähtav, mis religioosse käsitluse kohaselt

optimistlik nii inimese võimekuses teada saada, mis on õige, kui ka võimekuses teha seda, mida peab tegema.²¹ Teiseks kiputakse õiglase sõja teooria puhul esitatud kriteeriume käsitlema üksteisest lahus, millest tulenevadki peamised konfliktid selle teooria rakendamisel, sest üksikuid kriteeriume tuleb tõlgendada lähtuvalt tervikust ning rakendada kumulatiivselt.²² Kolmandaks ja kõige olulisemaks on tõik, et sõda on õiglane vaid siis, kui eetilisi piire tunnustatakse vastastikku.²³ Ent just see on sõdivatele pooltele ajaloo jooksul kõige rohkem raskusi valmistanud.

Õiglase sõja teooria kristlikud esindajad taotlevad õiguste ja korra tagamist, toetudes apostel Pauluse sellekohasele üleskutsele Uues Testamendis: “Nõnda siis, kes paneb vastu võimule, paneb vastu Jumala antud korraldusele, vastupanijad aga tõmbavad enese peale nuhtluse.” (Rooma 13,2). Seetõttu taotlevad kristlikud õiglase sõja teooria pooldajad jumalikule loomiskorrale toetudes õigust nii üksikindiviidide kui ka riikide ja rahvaste omavahelises suhtlemises.

Selle tagamaaks on kristliku õiglase sõja teooria üks peamisi eeldusi vägivalla õigustamisel — inimese patusus ja loodud oleku teadvustamine: “Loodu on ju allutatud kaduvusele — mitte vabatahtlikult, vaid allutaja

---

väljendab Jumala tahtmist. Vt **S. Blackburn**. Oxfordi filosoofialeksikon. Tallinn: Vagabund, 2002. Lk 269. Moodsa rahvusvahelise õiguse üks “isasid”, Madalmaade jurist ja riigimees Hugo Grotius (+1645), kaitses loomuõiguse teooriat, kuid tema meelest rajaneb õigus pigem mõistusel kui jumalikul korraldusel: “Loomuõigus on nii püsiv, et isegi Jumal ise ei saa seda muuta.” Vt *ibid.* Lk 149. Grotiusest alates võib jälgida rahvusvaheliste lepingute kujunemist, mis järgisid õiglase sõja kriteeriume, lähtudes loomuõigusest.

²¹ Inglise filosoofi John Locke'i (+ 1704) kohaselt on inimestele antud võime ümbritsevast maailmast adekvaatselt aru saada ja asju tunnetada. Nii võib loomulik inimene oma teadmistest loogiliselt tuletada ja jõuda universaalse tunnetuseni selle kohta, mis on õigus. Sellest võib omakorda järeldada, et loogika kaudu on inimesele antud võime ka aru saada, missugune sõda on õiglane.

²² Kui sõda ei alustata õigel põhjusel, siis pole mõtet arutleda ka näiteks proportsionaalsuse kriteeriumi üle, sest selle üksikkriteeriumi täitmine ei muuda sõda õigustatuks.

²³ Piiride tunnustamist on raske saavutada, kui omavahel sõdivad näiteks erineva kultuuri- või religioonitaustaga sõjamehed (kristlased vs moslemid, juudid vs moslemid, hindud vs moslemid jne).

poolt.” (Rooma 8,20). Kuna isegi kristlane on allutatud kaduvusele ja ootab oma ihu lunastust, siis pole õiglase sõja teooria pooldajate arvates võimalik tagada õiguste kaitset ning jumalikku korda ilma vägivalda kasutamata.

Siin võib kriitiliselt küsida, kas siis vägivalda kasutamine tagab õiguse ning korra riikidevahelises suhtlemises? Martin Luther King juunior on veendunud, et vägivalda õigustamise põhiliseks nõrkuseks on see, et vägivald on nagu langev spiraal, sünnitades seda, mida tegelikult tahetakse hävitada. Kuigi õiglase sõja teooria pooldajad väidavad, et vägivalda kasutamise eesmärk on vägivalda vähendada, on Martin Luther King juuniori arvates tulemus sootuks vastupidine — selle asemel, et vägivalda abil kurjust vähendada, vägivald hoopis suurendab seda. Sellest järeldatakse, et vägivalda abil võib küll tappa vihkaja, kuid viha ennast see ei kõrvalda.²⁴

Õiglase sõja teooria kristliku käsitluse peamine vaieldavus seisneb selles, kuidas tõlgendada kiriku rolli ühiskonnas. Nimelt näevad õiglase sõja teooria pooldajad kiriku rolli ühiskonnas sageli riigi “käepikendusena”, mistõttu riigi ja kiriku ehk teisisõnu vaimuliku ja ilmaliku valdkonna piirjooned ähmastuvad. Kristliku patsifismi esindajad seevastu rõhutavad, et kiriku roll ühiskonnas on olla riigi “südametunnistuseks”, mis tähendab üldjuhul riigi kritiseerimist. Veelgi enam, sellest järeldavad nad, et riigi silmis ei ole õiglase sõda sugugi õigustatud.

Juba eespool oli mainitud, et patsifistliku teooria kohaselt ei tohi teist inimest vägivalda kasutades rünnata. Kuna kristlikus eetikas on rahu kui sõja ja vägivalda puudumist taotlenud patsifistliku teooria esindajad, on nende peamisteks põhjendusteks Jeesuse juhtnöörid, näiteks teise põse pööramine (Matteuse 5,39), vaenlaste armastamine (Matteuse 5,44), aga ka otsesed korraldused, näiteks: “Pista oma mõök tuppe tagasi, sest kõik, kes mõõga tõmbavad, mõõga läbi hukuvad!” (Matteuse 26,52).²⁵

---

²⁴ Vägivalla kasutamise paradoksaalsust ilmestavad mitmed lähiminevikus eskaleerunud konfliktid, mille põhjused ulatuvad kaugemale ajalukku. Näiteks 1999. aasta Kosovo konflikt on kujukas näide albaanlaste ja serblaste ajaloolistest ebakõladest, mis paljuski on kantud lausa irratsionaalsest vastastikusest vihkamisest.

²⁵ Kuigi Jeesuse ütlushi võib kasutada ja ka on kasutatud patsifismi toetuseks, leiame piiblist ka sääraseid seisukohti, millele saavad toetuda õiglase sõja teooria esindajad.

Kristlikult argumenteerivate patsifistide arvates ületab vaenlase armastamise nõue rahuaja piirid ning peaks olema iga kristlase ideaal ka konflikti- või sõjalukorras. Küsimus enesekaitsest agressiooni korral leiab absoluutse, kristlikult argumenteeriva patsifismi seisukohti järgides sellise radikaalse vastuse: relva haarata ei või isegi enesekaitseks. Samal ajal tingimuslikud patsifistid lubavad seda äärmuslikel juhtudel siiski teha.

Absoluutsetele patsifistidele on sageli ette heidetud, et nende armastuse eetika käsitus on passiivne ja tegevusetu, kuid *agape*'st lähtuv eetika tähendab aktiivset vastutusevõtmist. Sageli on patsifismi näidatud kui passiivset tegevust, mis tuleneb ladinakeelsest sõnast *passivus* ning tähendab kannatust ja sellega nõustumist.

Aktiivne vastutusevõtmine tähendab aga vajadusel piitsa valmistamist, nagu seda tegi Jeesus, ja sellega templis olevate “rahavahetajate” väljaajamist.²⁶ Jeesuse väljendid, nagu “Ärge arvake, et ma olen tulnud rahu tooma maa peale! Ma ei ole tulnud tooma rahu, vaid mõõka...” (Matteuse 10,34) või “...see müügu ära oma kuub ja ostku mõök” (Luuka 22,36) kinnitavad, et Jeesuse elust ja õpetustest võib leida ka vägivalda õigustavaid seisukohti.

Kas vaenlase armastamine tähendab tõesti üksnes vägivallatust tema suhtes, nagu väidavad valdavalt kristlikest eeldustest lähtuvad absoluutsed patsifistid. Siinkohal on huvitav täheldada, et kristlikest eelduste põhjal on võimalik ka täiesti vastupidine tõlgendus. Näiteks rõhutas kirikuisa Augustinus, et armastus on hoiak, mille sihiks on teist parandada. Nõnda on iga kristlane alati kurb ja süümepiinades vaevlev sõjast osavõtja — isegi kui tegemist on õiglase sõjaga –, sest Kristus on käskinud tal oma vaenlasi armastada. Kristliku eetiku Waldo Beachi kohaselt ei ole kristlik armastuse eetika mingi “sentimentaalne järeleandlikkus ega kõikelubatavus”, vaid pigem “otsustusvõime ja kindla-

---

Vt **Die deutschen Bischöfe**. Gerechter Friede. Bonn: Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz, 2000. Lk 12–33.

²⁶ Vt Johannese 2,14–16.

meelsus”.²⁷ Just sellist toimimist nimetab Augustinus armastuse teoks, sest see on Jumalale meelepärane.²⁸

Sarnaselt rõhutab ka tuntud ameerika 20. sajandi protestantlik eetik Reinhold Niebuhr, et Kristuse õpetuse lihtsustamine armastuse seaduseks ei ole õigustatud, nagu seda teevad absoluutse patsifismi esindajad. Ta väidab, et kristlik evangeelium ei ole lihtsalt uus seadus — armastuse käsk. Kristlus on religioon, mis armastuse seadusena pole ülimaks normiks mitte ainult inimestevahelises suhtlemises, vaid hõlmab inimeksistenti kõiki dimensioone. Evangeeliumi hea sõnum ei seis mitte seaduses, mille kohaselt me peame üksteist armastama, vaid selles, et jumaliku halastuse läbi, mis teeb võimatu võimalikuks, oleme võimelised inimesi armastama rohkem kui iseennast. Kristlik patsifism ei ole Niebuhri arvates midagi muud, kui üks kristliku perfektsionismi versioonidest. Selle üheks tunnuseks on Niebuhri järgi see, et patsifistid on üle võtnud valgustusajal päevakorda tõstetud arusaama inimese headusest ning on hüljanud kristliku pärispatu õpetuse kui aegunud tõekspidamise. Seetõttu nad pooldavadki “absurdset ideed” sellest, et täiuslik armastus on võidu saavutamise ainus garantii alati ja igal pool.²⁹

Traditsiooniliste sõjaeetika teooriate võrdlus

Selleks et pakkuda traditsiooniliste sõjaeetika teooriate kõrval välja minigeid alternatiive, näiteks teooriat õiglasest rahust, oleks vaja traditsioonilisi teooriaid veel põgusalt võrrelda, selgitamaks välja nende teooriate erinevused ja sarnasused. Saadud tulemuste põhjal on võimalik alternatiivseid teid otsides edasi liikuda.

---

²⁷ **W. Beach.** Christian Ethics in the Protestant Tradition. Atlanata: John Knox Press, 1988. Lk 36.

²⁸ Vt **D. Cole.** When God Says War is Right: The Christian’s Perspective on When and How to Fight. Colorado Springs: WaterBrook Press, 2002. Lk 94–95.

²⁹ Vt **R. B. Miller.** War in the Twentieth Century: Sources in Theological Ethics. Louisville: Westminster John Knox Press, 1992. Lk 28. [Edaspidi *Miller 1992.*]

Patsifismi ja õiglase sõja teooria peamised erinevused

Eesmärgid

Patsifistliku teooria peamine eesmärk on “sõja puudumine”.³⁰ Seega on filosoofiliste ja kristlike patsifistide peamiseks nõudeks rahu vägivallatu saavutamine ja selle säilitamine.

Õiglase sõja teooria peamine eesmärk on õigustada sõda ja sõja-pidamist. Teisisõnu, selle teooria eesmärgiks pole kunagi olnud sõja-tegevus likvideerida. See tähendab, et rahu saavutamine ei ole nende jaoks eesmärk iseenesest, vaid rahu peab tagama õiguse ja olema saavutatud õigete vahenditega.

Eeldused

Patsifistliku teooria ja õiglase sõja teooria eeldusi võrreldes ilmneb, et nende peamiseks erinevuseks on erinev arusaam inimesest. Filosoofilise patsifismi esindajad eeldavad humanistliku traditsiooni vaimus, et inimene on õilis ning talle tuleb anda võimalus end vägivallatult teostada.³¹ Kristlikult argumenteerivad patsifistid usuvad, et usklik inimene ongi vabastatud kurjusest, kui ta vägivallatuna elab armastuses. Niisiis eeldavad patsifistid, et inimene on loomult hea.

Filosoofilise õiglase sõja teooria esindajad aga lähtuvad eeldusest, et inimühiskond on ebatäiuslik ja mõjutab inimesi vägivalla suunas. Kristliku õiglase sõja teooria esindajad lähtuvad eeldusest, et inimene on loomult patune ja ka kristlane jääb patuseks. Niisiis järeldub eelnevast, et ebatäiusliku ühiskonna ja patuste inimeste ohjeldamiseks tuleb vajadusel rakendada ka vägivalda.

Suhtumine vägivald

Kuigi patsifistid toovad sõja ja vägivalla hülgamiseks erinevaid põhjendusi, on nende ideaaliks siiski selline rahu, milles puudub igasugune

³⁰ Wells 1996. Lk 375.

³¹ Robert Kaplanil võib olla õigus, kui ta kirjeldab ohte, mida võib endaga kaasa tuua rahu. Nimelt võib patsifismi raskeimaks probleemiks osutada see, et rahu eesmärk ei pruugi sugugi inimloomust rahuldada. Vt **R. Kaplan**. Tulekul on anarhia. Tallinn: Varrak, 2000. Lk 139–151.

vägivald. Seetõttu on nii filosoofilise kui ka kristliku absoluutse patsifismiteooria peamiseks postulaadiks see, et vägivalda ei kõrvaldata vägivallaga ega kurjust kurjusega. Järelikult on vägivallatus ainsaks rahu säilitamise ja saavutamise võimaluseks.

Seevastu õiglase sõja teooria esindajad kaitsevad vägivalla kasutamist väitega, et sõja brutaalsuse ja äärmusliku vägivalla vähendamiseks tuleb vägivalla õigesti kasutada. Niisiis on vägivalla kasutamine õiglase sõja teooria pooldajate meelest õigustatud juhul, kui seda tehakse vastavuses õiglase sõja teooria kriteeriumitega, et kaitsta õigusi ja tagada korda ühiskonnas. Niisugune vägivalla õigustamine ongi aluseks tänapäeval sõda ja sõjapidamist reguleerivale rahvusvahelisele õigusele.

Patsifismi ja õiglase sõja teooria peamised sarnasused

Taotlused

Mõlema teooria esindajad nõustuvad, et sõda ei ole eesmärk ning vägivalla piiramatut kasutamist pole lahendus. Seetõttu taotleavad mõlema teooria pooldajad sõja kui konfliktide lahendamise vahendi minimeerimist. Just seetõttu on mõlema teooria esindajad näiteks kindlalt tuumasõja vastu.

Eetika olulisus

Mõlema sõjaeetika teooria esindajad taotleavad eetiliste kriteeriumite arvestamist vägivalla ja sõjapidamise puhul. Näiteks nõuavad nii patsifistid kui ka õiglase sõja toetajad, et süütud inimesed peavad olema kaitstud niipalju kui võimalik. Niisiis väidavad mõlema teooria pooldajad, et näiteks sõjapidamist saab eetiliselt hinnata nii enne sõda, sõja ajal kui ka pärast sõja lõppu.

Kristlik ja filosoofiline põhjendus

Ehkki filosoofilised põhjendused lähtuvad filosoofilistest eeldustest ja kristlikud põhjendused kristlikest eeldustest, sarnanevad filosoofilise ja kristliku absoluutse patsifismi esindajad üksteisega, sest nad taotleavad rahu vägivallatut kombel.

Õiglase sõja teooria sees on varieeruvus siiski suurem. Kuigi sõja ja sõjapidamise tingimuslik õigustamine on õiglase sõja teoorias sarnane nii filosoofilistest kui ka kristlikest eeldustest lähtudes, eristub neist radikaalselt sõja ja sõjapidamise absoluutne õigustamine, mida on võimalik teha üksnes filosoofiliste eelduste põhjal.

Üldiselt on õiglase sõja teooria esindajad patsifistidega ühel meelel selles, et inimese tapmine on väär. Seega on inimese tapmiseni viiv konflikt inimeste ja riikide vahel igal juhul traagiline, mida on vaja (võimalusel) vältida.

Õiglase rahu teooria kui alternatiivne kristlik sõjaeetika ja selle teooria teoloogilised lähtekohad

Kuigi patsifistlik teooria ja õiglase sõja teooria sarnanevad selles mõttes, et mõlemad taotlevad sõja ja sõjapidamise minimeerimist, osutub siiski kaalukamaks nende erinevus eesmärkides, mis väljendub eelkõige suhtumises sõjapidamisse: patsifistide jaoks on eesmärgiks rahu ja vägivallatus, kuid õiglase sõja pooldajate jaoks on eesmärgiks tagada õigus ja kord.

Ilmselt just seetõttu ei olegi nende teooriate esindajate vahel tekkinud dialoogi. Nende vastastikust suhtlemist võib piltlikult iseloomustada kui barrikaadide taha varjunute hõiklemist igipõlisel teemal “Sõdida või mitte sõdida”. Alternatiive pakkuva kristliku käsitluse mõte võiks seisneda selles, et mõlema teooria esindajad tuleksid “barrikaadide tagant välja” ja alustaksid konstruktiivset dialoogi.

Järgnevalt esitan mõned tähelepanekud, mida niisuguse dialoogi ellukutsumisel oleks vaja mõista ning rõhutada, tuginedes sealjuures ka eespool tehtud võrdluse tulemustele. Nimelt väidavad õiglase sõja teooria esindajad, et sõjaline vägivald on eetilisel õigustatud instrumentaalse väärtusena õiguse ja korra tagamiseks. Järelikult võrreldes militarismiga, mis peab sõda ning sõdimist ideaaliks ning kus sõda kujutatakse ühiskonna pideva olukorra ja ülima eesmärgina,³² näivad õiglase sõja teooria

---

³² Vt Coates 1997. Lk 273.

esindajad pooldavat rahu nagu patsifismi esindajadki. Sellest võib järeldada, et ka õiglase sõja teooria esindajad on sõja suhtes otsekui “rahutaotlejad”.

Rahu mõistmiseks tuleks täpsustada, mida selle mõiste all täpselt silmas peetakse. Näiteks teatmeteoses “An Encyclopedia of War and Ethics” (1996) on rahu kohta antud nii negatiivne kui ka positiivne tõlgendus: negatiivne rahu tähendab sõja puudumist (*absence of war*), positiivne rahu viitab harmoonilisele sotsiaalsele õigluse seisundile.³³ Seega ei ole rahu mõistetud positiivses ja dünaamilises tähenduses mitte lihtsalt kui konflikti puudumist, vaid kui erinevate osade harmoonilist tervikut.

Sellest järeldub, et sõda saaks olla õiglane üksnes siis, kui võitja ei kehtesta rahu mitte ainult iseenda jaoks, vaid rahuseisund peab laienema ka nendele, keda koheldi vastastena. Järelikult ei pea õiglane sõda tagama mitte pelgalt õiguse ja korra taastamise, vaid ka rahu, mis oleks õiglane. Selle järgi tuleks patsifistlikku ja õiglase sõja teooriat täiendada alternatiivse, õiglase rahu teooria abil.

Juhindun oma mõttekäikudes osaliselt Glen Stasseni lähenemisest, mille kohaselt õiglane rahu koondab endasse nii patsifistliku teooria kui ka õiglase sõja teooria tõelise eesmärgi. Stasseni arvates rõhutavad patsifistid seda, et patsifism tähendab “rahutegemist”, mitte aga passiivset kannatamist või konfliktist eemaldumist. Tema väitel peaksid ka õiglase sõja teooria esindajad nõustuma sellega, et sõjapidamise eesmärk ja kavatsus peaks olema rahu. Niisiis taotlevad nii patsifistliku kui ka õiglase sõja teooria esindajad põhimõtteliselt ühte ja sama asja, mida Stassen nimetab rahu õiglaseks sõlmimiseks.³⁴

Neid teooriaid on püütud nii mõnigi kord ühte sulatada, mis seisneb teooriate üksteisele lähendamises ning üksteise seisukohtade ülevaata- mises ja ühendamises. Ent tulemused, mida selliste ettevõtmistega on saadud, ei ole osapooli rahuldanud, sest jätkuvalt on ülekaalus teooriate

---

³³ Näiteks Põhja-Euroopas on laiemalt levinud positiivse rahu käsitlus, kuid Ameerika Ühendriikide erinevates rahu-uuringute instituutides domineerib negatiivse rahu käsitlus. Vt Wells 1996. Lk 386.

³⁴ G. Stassen. Just Peacemaking: Ten Practices for Abolishing War. Cleveland: The Pilgrim Press, 1998. Lk 183.

erinevused ning taoline kompromiss tähendaks viimaks ikkagi ühe teooria asendumist teisega.

Juba eespool selgus, et õiglase sõja teooria erinevus patsifistlikust teooriast on suurem, kui esmapilgul paistab. Järelikult võiks püüda sõnastada hoopis kolmandat teooriat. Seda visandades tuleks lähtuda kristliku eetika keskmest *agape*'st.

Seoses *agape* rakendamisega osutub aga probleemiks veendumus Aadama pattulangemisest alates inimeses pesitseva pärispatu toimest, mille tõttu ei ole võimalik *agape*'t teostada vahetult, nagu seda üritavad teha patsifistid. Seetõttu peame tõdema, et paljud poliitilised otsused, mis küll väljendavad püüdlemist rahu ja õigluse poole, osutuvad praktikas teostamatuks, sest inimesed on patused. Seetõttu domineerib ka riikidevahelistes suhetes rahvuslik üleolek, rassivaen ja religioosne tagakiusamine.³⁵ See viib järelduseni, et eneseõigus ja kõrkus on peamised konfliktide põhjustajad, mis omakorda paneb inimesed või inimgrupid üksteisega võitlema.

Agape otsene rakendamine, nagu patsifistid seda taotlevad, osutub võimatuks, kuna *agape* rakendamine ei saa olla vahetu pärispatu tõttu. Sellest järeldub, et *agape*'t tuleb rakendada õiglusena. Sel juhul tuletab *agape* meile meelde, et ebaõiglus, mille vastu me võitleme, on osaliselt meie enda ebaõigluse tagajärg.³⁶ Võttes tõsiselt Jeesuse korraldust “Kes

---

³⁵ Parafraaseerides Augustinust, võib öelda, et kõik inimesed on patu ravimatu haiguse käes, mistõttu pole ka pattu võimalik poliitikast kõrvaldada ainult inimressursse kasutades. Reinhold Niebuhr on veendunud, et “kristlik usk peaks meid veenma tõsiasjas, et poliitikas on konflikt alati patuste vahel, mitte aga õigete meeste ja patuste vahel.” Tsiteeritud Miller 1992. Lk 40.

³⁶ Markantsemaid näiteid selle kohta on pärit Esimese maailmasõja lõpust. Mitmed ajaloolased on seisukohal, et just need otsused, mis on tuntud Pariisi rahukonverentsil (1919) riikidevahelise kokkuleppena sõlmitud Versailles' rahulepingu nime all, sillutasid tee Teise maailmasõja puhkemisele. Versailles' rahulepingu tulemusena surusid liitlased Saksamaale peale ebaõiglased, ultimatiivsed lepingutingimused, nagu näiteks relvajõudude vähendamine 100 000 meheni, kindralstaabi laialisaatmine, üldise sõjaväekohustuse kaotamine, Reini-äärsete kindlustuste lõhkumine ja demilitariseeritud tsooni loomine, sõjalaevastiku loovutamine võitjatele, allveelaevade omanise keeld, olemasolevate õhujõudude likvideerimine. Saksamaa pidi Belgiale, Prantsus-

teie seast ei ole pattu teinud, visaku teda esimesena kiviga!” (Johannese 8,7), võib järeldada, et õiglase rahu teostub patukahetsuse ja vastastikuse leppimisena.³⁷ Niisiis pole õiglase rahu eesmärk pelgalt sõja ja sõjapidamise lõpetamine või nende puudumine, mis on patsifistliku teooria eesmärk. Selline minimalistlik kujutus rahust on negatiivne, mitte positiivne rahu.³⁸

Mis on õiglase rahu teooria ning missugused on selle filosoofilised ja kristlikud eeldused?

Filosoofiline käsitlus õiglasest rahust vormub õiglase sõja teooriast, mille kohaselt sõda, olgu see siis õiglase või ebaõiglase, peab alati lõppema rahuga, mis seisneb mõlema osapoole õiguste saavutamises ja korra tagamises. Selline rahu ei saa olla saavutatud ebakindla või pealesurutud kokkuleppe tulemusena, sest siis ei saa seda nimetada rahuks, mis vastab õigluse põhimõtetele. Kuna õiglase sõja teooria peamine eesmärk on õigustada sõda ja sõjapidamist, siis filosoofilise õiglase rahu eesmärk peaks järelikult olema õigustada rahu ja rahu sõlmimist. Kuigi rahu õigustamine näib olevat sõja ja sõjapidamise õigustamisest põhjendatum, takerdub õiglase rahu filosoofiline käsitlus paraku juriidilistesse (või õigusfilosoofilistesse) vaidlustesse. Nimelt kerkib küsimus, kuidas

---

maale, Taanile ja Poolale loovutama suuri maa-alasid, Poolale loovutatud ala nimetati 1920.–1930. aastatel “Poola koridoriks”, kuna see tükeldas Saksamaa kahte ossa — riigi põhiosast eraldati Ida-Preisimaa keskusega Königsbergis. Poola riigi jaoks aga avanes seeläbi juurdepääs Läänemerele. Saksamaa pidi loobuma ka oma õigustest välismaal ja kolooniates. Ränga koormana lasus Saksamaa õlul ka kohustus hüvitada sõjakahjud, mida põhjendati sõjasüü kindlaksmääramisega. Erikomisjon määras kindlaks võitjatele makstavad reparatsioonid. Saksa rahvast süüdistati “sõja vallapäästmises”. Vt **H. Kinder, W. Hilgemann**. Maailma ajalugu esiasjast tänapäevani. Tallinn: Avita, 2001. Lk 411.

³⁷ **R. B. Miller**. Interpretations of Conflict. Ethics, Pacifism and the Just War Tradition. Chicago: The University of Chicago Press, 1991. Lk 133–135.

³⁸ Siinkohal oleks sobilik meelde tuletada inglise filosoofi ja riigiteoreetiku Thomas Hobbesi (+1679) väidet, et sõja mittetoimumine ei välista sõjaolukorra püsimist ning konflikti käigus vägivalda mittekasutamine ei tähenda veel rahu olemasolu. Näiteks Nõukogude Liit ja Lääne liitlased ei pidanud külma sõja ajal sõjalisi lahinguid ja üldiselt vältisid konflikti sõjalist eskaleerumist, kuid ometi on sobilik nende suhteid iseloomustada pigem sõja- kui rahuolukorrana.

sõlmida niisugune rahu, et oleksid tagatud kõigi inimeste õigused. Õiglase rahu teooria filosoofiline käsitlus pakub siinses kontekstis üksnes sel määral huvi, kuivõrd see võimaldab visandada õiglase rahu teooria kristlikku käsitlust.

Õiglase rahu kristlik käsitlus seisneb *agape* rakendamises eetilise printsiibina. Sel juhul on õiglase rahu teooria eesmärk õigustada rahu ja rahu sõlmimist. Kuid see ei seisne õiguste tagamises, vaid armastuse kehtestamises õiglusena. Seda ilmestab apostel Pauluse selgitus *agape* kohta kuulsas “Armastuse ülemlaulu” perikoobis: “Armastus ei otsi omakasu” (1. Korintose 13,5). *Agape* omakasupüüdmatusest järeldub, et ühe poole võit ei ole teise poole kaotus, vaid tegelikult on see vastastikune võit. *Agape* niisugune rakendamine avaldub meelearanduses ja vastastikus leppimises. Ühiskonnas väljendub see selles, et vaenutsevad pooled lähenevad teineteisele “mõlemapoolse omaksvõtmise”³⁹ kaudu.

Sellest järeldub, et õiglase rahu teooria kristliku käsitluse puhul pole eesmärk pelgalt rahu, milles puuduvad konflikt ja vastuolud, vaid eesmärk on juba Vana Testamendi päevil tervitusvormelina ja rahusoovina⁴⁰ tuntud *šalom*, mis tähendab lepituse saavutamist andestuse kaudu. Sellisest lepitusest tulenev õiglus ei otsi enam omakasu, vaid tagab õigluse konflikti mõlemale osapoolle. Sellest järeldub, et õiglase rahu on armastuse teostamine õiglusena tegelikkuse pingeväljas.

Kristlaste kõlbeliseks ülesandeks tänases maailmas on leevendada neid põhjusi või aidata kaasa nende põhjuste kõrvaldamisele, mis kahjustavad rahu ja tekitavad üha uut vägivalda. Aktiivne rahutegevus peab ulatuma vägivaldsusele toimiva vastupanu osutamisest ja sõja ärahoidmisest õiglase sotsiaalse korra ülesehitamiseni ja lõpuks sammhaaval “armastuse tsivilisatsiooni” ülesehitamiseni.⁴¹

³⁹ Vt Coates 1997. Lk 80–81.

⁴⁰ Rahusoo *šalom* viitab rahu sotsiaalsele ja kommunikatiivsele mõõtmele; rahu mõistetakse Jumala poolt soovitud algse loomisseisundina ning oma täitumises ka ajaloo eesmärgina. Selles mõttes ei ole *šalom* (= rahu) lihtsalt antonüüm “sõjale”, vaid märksa laialtulatusega tähendusega ja tähistab maailmas seisundit, mida saab tingimusteta positiivsena tähistada.

⁴¹ O. Buchbender *et al.* Wörterbuch zur Sicherheitspolitik. 2. Aufl., Herford: E. S. Mittler & Sohn. Lk 31.

Patsifistliku teooria ja õiglase sõja teooria võrdlusest ilmnes, et alternatiivteooriate visandamine on õigustatud ja koguni vajalik. Nii võiks tõsiseltvõetavaks alternatiiviks olla õiglase rahu teooria, mis seisneb vooruste eetika rakendamises sõja, sõjapidamise ja ka sõjakuritegude probleemide lahendamisel.

Muidugi kaasnevad ka õiglase rahu teooriaga mitmed probleemid, näiteks küsimus, kas õiglast rahu võiks sõlmida ainult sõja või relvastatud konflikti järel või ehk on mõeldav seda rakendada juba konflikti eel, et vältida üldse sõjategevuse puhkemist. Kuidas ja kas võiks kristlik kirik ümber hinnata oma senised kaalutlused ning tõekspidamised patsifistliku teooria ja õiglase sõja teooria suhtes alternatiivse õiglase rahu teooria kasuks? Siinses ettekandes jäävad need küsimused erinevatel põhjustel vastuseta, küll aga võiks niisugustele probleemidele lahenduste otsimine olla avastusterohke ja tänuväärt teekond kõigile, kes valutavad oma südant sõja ja rahu vahekorra pärast maailmas ning püüavad selgusele jõuda, kuidas rakendada sekulaarse maailma konfliktides õigluse ja rahuna kristlikku armastust.

Ago Lilleorg (M.Th.),

Eesti Kristliku Nelipühi Kiriku piiskop, reservkapten

Kirjandus

- Bakkevig, T.** Gerechter Friede — Gerechter Krieg. — G. Planer-Friedrich (Hg.). Frieden und Gerechtigkeit. Auf dem Weg zu einer ökumenischen Friedensethik. München: Chr. Kaiser Verlag, 1989.
- Beach, W.** Christian Ethics in the Protestant Tradition. Atlanata: John Knox Press, 1988.
- Blackburn, S.** Oxfordi filosoofialeksikon. Tallinn: Vagabund, 2002
- Boettner, L.** The Christian Attitude Toward War. Phillipsburg: Presbyterian and Reformed Publishing Company, 1985.
- Buchbender, O. et al.** Wörterbuch zur Sicherheitspolitik. 2. Aufl., Herford: E. S. Mittler & Sohn, 1986.

- Cady, D. L.** Humanitarian Intervention, Just War vs. Pacifism. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, 1996.
- Coates, A. J.** The Ethics of War. Manchester: Manchester University Press, 1997.
- Cole, D.** When God Says War is Right: The Christian's Perspective on When and How to Fight. Colorado Springs: WaterBrook Press, 2002.
- Die deutschen Bischöfe.** Gerechter Friede. Bonn: Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz, 2000.
- Holmes, R. L.** On War and Morality. Princeton: Princeton University Press, 1989.
- Ignatieff, M.** Sõdalase au. Tallinn: Varrak, 2001.
- Kaplan, R.** Tulekul on anarhia. Tallinn: Varrak, 2000.
- Kinder, H., Hilgemann, W.** Maaailma ajalugu esiasjast tänapäevani. Tallinn: Avita, 2001.
- Lackey, D. P.** The Ethics of War and Peace. Englewood Cliffs: Prentice Hall, 1989.
- Miller, R. B.** Interpretations of Conflict. Ethics, Pacifism and the Just War Tradition. Chicago: The University of Chicago Press, 1991.
- Miller, R. B.** War in the Twentieth Century: Sources in Theological Ethics. Louisville: Westminster John Knox Press, 1992.
- Moseley, A.** Pacifism. The Internet Encyclopedia of Philosophy, <http://www.utm.edu/research/iep/p/pacifism.htm>, (20.02.2003).
- Ramsey, P.** War and the Christian Conscience: How shall modern war be conducted justly? Durham: Duke University Press, 1961.
- Stassen, G.** Just Peacemaking: Ten Practices for Abolishing War. Cleveland: The Pilgrim Press, 1998.
- Walzer, M.** Just and Unjust Wars: A Moral Argument with Historical Illustrations. New York: Basic Books, 1977.
- Wells, D. A.** An Encyclopedia of War and Ethics. Westport: Greenwood Press, 1996.
- Yoder, J. H.** When War is Unjust: Being Honest in Just-War Thinking. New York: Orbis Books Maryknoll, 1996.